

Sadržaj

Zadatak istraživačkog pregleda i historijska pozadina

Pad enklave Srebrenice 11. jula 1995. godine je događaj koji nastavlja okupirati Holandiju više od dvadeset godina. U 2015. godini, dvadeset godina nakon pada Srebrenice, ponovo se pokazalo koliko je ovo pitanje aktuelno i osjetljivo u širem smislu. Pri tome su puno pažnje dobila dva konkretna pitanja: da li je bilo dogovora između SAD, Velike Britanije i Francuske o nepružanju vazdušne podrške i da li su obavještajne službe saveznika unaprijed imale saznanja o napadu na Srebrenicu koja nisu podijelila sa Holandijom ili su ih čak prekasno podijelili sa Holandijom. Ova dva pitanja su predmet ovog istraživačkog pregleda.

U uvodu, pažnja je posvećena historiji: raspad Jugoslavije poslije Titove smrti, rastući nacionalizam u republikama, deklaracije o nezavisnosti Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine i oružani sukobi koji su usledile, intervencija Ujedinjenih nacija, dolazak misije UN-a, odnosno UNPROFOR-a (*United Nations Protection Force – Zaštitne snage UN-a*). Konkretnije, opisuje se situacija u Srebrenici: izolirana lokacija, opsada od strane Srba 1993. godine nakon što su general Morillon, a kasnije i UN ovaj grad proglasili kao *zaštićenu zonu*. Godine 1994. Holandska vlada odlučuje da stacionira jedan bataljon (Dutchbat) u Srebrenicu. Njegovo prisustvo će produžiti sve do pada Srebrenice 11. jula 1995. godine.

Dalje se ukratko pojašnjavaju neke važne prethodne istrage pada Srebrenice: izvještaj o istrazi Ujedinjenih nacija (1999.) i izvještaj parlamentarne istrage u Francuskoj (2001.). Pod pokroviteljstvom generalnog sekretara UN-a, Kofija Anana, sačinjen je izvještaj sa posebnim fokusom na ulogu Vijeća sigurnosti, organizacije UN i UNPROFOR-a. Glavni zaključak: „Najvažnija lekcija iz Srebrenice je da na jedan promišljen i sistematski pokušaj teroriziranja, protjerivanja ili ubijanja jednog cijelog naroda mora biti odlučno priđeno sa svim potrebnim sredstvima i sa političkom voljom da se takva politika sprovede do njene logičke završnice.

U Francuskoj se sprovela parlamentarna istraga u 2001. godini i ona je naišla na veliki interes zbog centralne uloge francuskih vojnika, posebno generala Bernarda Janvier, komandanta UNPROFOR-a.

U Holandiji, NIOD (Holandski institut za ratnu dokumentaciju) dobio je zadaću od vlade da istraži „događaje koji su prethodili, zbivali za vrijeme i nakon pada Srebrenice“. 10. aprila 2002. godine objavljen je izvještaj o istrazi. Što se tiče predznanja, koje je jedna od glavnih tema ovog istraživanja, zaključeno je da „nema [nije bilo] dokaza da je povećana aktivnost VRS [Vojska bosanskih Srba] (...) u početku imala za cilj ištav više nego smanjivanje zaštićene zone Srebrenica“. With regard to air support, the report states that during the brief battle

for Srebrenica 'what had previously been an unshakeable faith in air power [was] totally undermined.'

U pogledu vazdušne podrške u izvještaju se kaže da je tokom kratkotrakne botbe za Srebrenicu „potpuno potkopano dotadašnje čvrsto povjerenje u vazdušnu podršku.“ Po objavljivanju izvještaja NIOD-a uslijedila je parlamentarna istraga, koja je takođe posvetila pažnju pitanjima vazdušne podrške i prethodnim saznanjima o napadu. Na primer, kritikovana je restriktivnu politiku u odnosu na prikupljanje obavještajnih informacija. Parlamentarni Komitet je takođe zaključio da su tadašnja vlada i Predstavnički dom previše poverovali obećanjima generalnog sekretara Ujedinjenih nacija u vezi pružanja vazdušne podrške.

Na 20. godišnjicu pada Srebrenice ponovo se razvila diskusija. Ovo je dovelo do zahtjeva Predstavničkog doma za daljom istragu. Ovaj zahtjev je Vlada prihvatila, te je od NIOD-a zatraženo da sprovede preliminarni istraživački pregled sa fokusom na:

- političke odluke na međunarodnom nivou o obezbjeđivanju vazdušne podrške (*vazdušni napadi ili bliska vazdušna podrška*) UNPROFOR-u, uključujući i Holandski bataljon (Dutchbat), prije i za vrijeme pada srebreničke enklave , a posebno pitanje mogućih dogovora po ovom pitanju sa kraja maja 1995 godine između Francuske, Velike Britanije i SAD;
- prethodna saznanja zapadnih obavještajnih agencija o napadu bosanskih Srba na zaštićenu zonu Srebrenica , kao i saznanja o pravoj svrsi ovog napada.

Ovaj zahtjev je prerastao u formalnu istragu, odobrenu od Vijeća ministara 25. marta 2016. godine.

Način rada, metodologija i odgovornost

Ova studija se temelji na dva osnovna principa: 1) stvaranje istraživačkog pregleda 2) ograničavanje studije na dva postavljena pitanja.

Termin „istraživački pregled“ znači da nije reč o cjelokupnom i dubinskom istraživanju svih pitanja koja proističu iz ovog istraživanja. Ograničen vremenski period okvir ove studije učinio je nemogućim takvo istraživanje. Otuda se drugi princip odnosi na kocentrisanje na dva glavna pitanja. Razume se da mogućih sporazuma o vazdušnoj podršci i prethodnih obavještajnih saznanja o napadu postoji mnogo više pitanja koja okružuju pad Srebrenice. Ona međutim ostaju van domašaja ovog istraživačkog pregleda, osim ako ne postoji direktna veza s jednim ili oba pitanja ove studije.

Pri izboru materijala za pregled, glavni materijali za dalje istraživanje koji su doveli do dodatnih novih izvora pronađeni su u su nedavno dostupnim dokumentima Clintonove administracije, izveštaju sa međunarodne konferencije u Hagu u kojoj su učestvovalе zainteresovane strane, u izboru neke radioemisija programa Argos, televizijskom

dokumentarnom filmu „Zašto je Srebrenica morala pasti” i publikacija „Zaštićene zone” bivšeg ministra odbrane Jorisa Voorhoeve.

Pri arhivskom istraživanju koristili su se arhivi koji potiču iz istraživanja za izvještaj NIOD-a „Srebrenica, zaštićena zona”. Istraživački pregled se takođe fokusirali se na pronalaženje novih mogućih izvora i dokumenata iz perioda nakon 2002. U okviru Holandske vlade bilo je izvršeno arhivsko istraživanje u Ministarstvu vanjskih poslova, Ministarstvu odbrane i Ministarstvu zajedničkih poslova, u AIVD-u (Opšta služba za obavještanje i bezbjednost), MIVD-u (Vojna služba za obavještanje i bezbjednost) i u Predstavničkom domu holandskog Parlamenta. U državnom arhivu u Haagu pregledan je Voorhoeveov Srebrenički arhiv. Pored toga, izvršeno je dopunsko istraživanje u arhivama SAD-a. Jedna od njih je i Predsjednička biblioteka Bila Klintona u Little Rocku (Arkanzas). U Njujorku su oosjećene arhiva UN-a radi proučavanje dokumentacije UNPROFOR-a i Odjela mirovnih operacija (DPKO). U Haagu je bilo izvršeno nekoliko posjeta arhivu Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu jugoslaviju (ICTY). Više ahiva i inventara je takođe elektronički pregledano iz prostorija NIOD-a.

Istražitelji NIOD-a su početnoj fazi projekta sproveli detaljne preliminarne razgovore s više osoba, između kojih je bio i veći broj istražitelja iz prethodne istrage NIOD-a. Na osnovu proučavanja literature i arhivskog istraživanja sastavljen se spisak pojedinaca koji trebaju biti intervjuirani u vezi ovog zadatka. Na žalost, nisu sve osobe htjele ili bile u mogućnosti zakazati sastanak. U Holandiji, gotovo sve pozvane osobe bile su saglasne da obave razgovor sa NIOD-om.

Vazдушna podrška

Važno je napraviti razliku između dvije vrste vazдушnih operacija: *bliska vazдушna podrška* i *vazdušni napadi*. Bliska vazдушna podrška bila je namijenjena samo za odbranu trupa UNPROFOR-a i za sprječavanje napada na *zaštićene zone*. S druge strane *vazdušni napadi* po prirodi su ofanzivni i strateške prirode i u pravcu uništenja dijela ili čitavog borbenog kapaciteta jedne od strane u sukobu, bilo u ratnu ili političku svrhu.

Pogledi na vazдушnu podršku

Ovaj deo pregleda se fokusira na više relevantnih faktora koji su odigrali ulogu u procesu donošenja odluka za vazдушnu podršku za vrijeme rata u Bosni.

- **Zamjena za intervenciju na terenu**
Ustanovljeno je da je jedna od glavnih uključenih strana, SAD, videla vazдушnu podršku kao zamjenu za neželjenu intervenciju na terenu.
- **Status zaštićenih zona**

Zbog nejasnog statusa zaštićenih zona nije jasno utvrđeno šta je trupama UN bilo dozvoljeno, a šta zabranjeno da rade u kontekstu svoje misije, uključujući i zahtjev za pružanje vazdušne podrške.

- **Organizacijska struktura UNPROFOR-a**

Kontekst organizacijske strukture UNPROFOR-a je isto tako relevantan faktor.

Mirovne snage UN-a su bile sastavljene od višenacionalnih oružanih snaga.

Posljedično, fleksibilno raspoređivanje i efikasna saradnja jedinica nisu bili izvesni.

Pritom, svako korištenje vazdušnih snaga u Bosni najprije je moralno biti

procijenjeno od rukovodstva UNPROFOR-a u kontekstu mogućih efekata na

diplomatske inicijative, tekuće operacije i humanitarne projekte.

- **Obećanje Butrosa Galija**

- Odluka da se bataljon pošalje u Srebrenicu u Holandiji ne bi bila ni doneta bez onog što je postalo poznato kao obećanje Butros Galija o vazdušnoj podršci, odluka da se isprati bataljon u Srebrenicu nije bila donijeta. Međutim, istraživanjem Galijeve posete Holandiji januara 1994, a posebni četiri momenta relevantna za postojanje obećanja i njegov sadržaj, zaključeno je da zapravo čvrsto obećanje nije dato

- **Raniji primjeri vazdušne podrške drugdje**

Između ostalog, iskustvo iz enklava Bihać (mart i novembar 1994. godine) i Goražde (april 1994.), pokazalo je koliko je teško braniti takvu enklavu iz vazduha na teškom terenu istočne Bosne, posebno u kontekstu mirovne misije. Isto tako, postoje primjeri odbijanja tražene vazdušne podrške, na primjer, jer je napad obustavljen prije donošenja bilo kakve odluke. Zaključak: Rukovodstvo UNPROFOR-a vršilo je svoju procjenu, tako da vazdušna podrška nije pružana automatski.

- **Aktivnosti načelnika generalštaba**

Nejasnoće u vezi sa mandatom UNPROFOR-a i sa aranžmanima o vazdušnoj podršci bili su povod, za načelnike generalštaba zemalja koje su uputile trupe u Bosnu, za odvojene međusobne sastanke kako bi pokušali doći do konkretnih prijedloga i dogovora. Ovi susreti su se održali dva puta u 1994. i 1995. godine, ali je u praksi to imalo mali ili nikakav uticaj.

- **Talačka kriza**

Krajem maja 1995. godine, kao odgovor na bombardiranje Sarajeva od strane bosanskih Srba, bili su izvršeni vazdušni napadi kod Pala. Odgovor je došao brzo: isti dan su bile bombardirane zaštićene zone, a samo u Tuzli je bilo oko 200 žrtava. Poslije druge vazdušne akcije bosanski Srbi su za taoce uzeli ukupno 350 posmatrača i vojnika UN-a. Nakon toga, Ujedinjene nacije su odlučile da privremeno više ne vrše vazdušne napade. Ipak, bliska vazdušna podrška nije bila isključena.

- **Preporuke za period nakon vazdušnih napada**

Zatim su došle nove smjernice u preporukama za period posle vazdušnih napada. Implementiranje mandata bilo je podređeno brizi o bezbjednosti osoblja UN-a. Trebalo je izbjegavati nepotrebnu ranjivost i nove situacije sa uzimanjem talaca..

Bliska vazдушna podrška i vazdušni napadi su se trebali koristiti samo u „krajnjoj nuždi”.

- **Pogledi na vazдушnu podršku za Srebrenicu**

Holandski oficiri na različitim položajima imaju različite stavove u odnosu na mogućnost bliske vazdušne podrške za vrijeme napada bosanskih Srbe na Srebrenicu. S jedne strane, neki oficiri smatraju da bi blagovremeno korišćenje vazdušne podrške bilo važno, opravdano i vjerovatno od ključnog značaja. Paralelno s ovom grupom postoje i drugi oficiri koji vjeruju da bi se podrška iz vazduha mogla dozvoliti samo ukoliko bi se Holandski bataljon nalazio u očiglednoj opasnosti.

Istraživački pregled novih izvora

Jedan dokument iz Predsjedničke biblioteke Bila Klintona koji je dobio veliku pažnju je bilješka savjetnika za bezbjednost, Anthony Lakea, koju je napisao 29. maja 1995. godine, dan prije jednog od sastanaka Direktorata Bijele kuće. Ručno napisana bilješka pokazuje da je Clinton prihvatio sadržaj. Diskusija se fokusira na sljedeću rečenicu: ”privatno, mi ćemo prihvatiti pauzu [vazdušnih napada], ali nemojte davati javnu izjavu u tom pravcu.”. Dalja analiza pokazuje da je to bila potvrda odluke koja je već donijeta u krugovima UN-a, a to je obustava vazdušnih napada kao odgovor na talačku krizu. To nije bila načelna odluka o potpunom odustajanju, i prije svega se odnosi na vazdušne napade, a ne na blisku vazdušnu podršku. Znači ne radi se o tome da je za vrijeme ovog susreta donijeta odluka da se više ne vrše vazdušni napadi, pa tako ovaj dokument ne može ni objasniti zašto za vrijeme napada na Srebrenicu u julu nije pružena odgovarajuća vazdušna podrška.

Još od 1995. godine postoje glasine da je za vrijeme talačke krize postojao tajni dogovor između komandanta bosanskih Srba, Ratka Mladića, i francuskog komandanta snaga UNPROFOR-a, Bernarda Janviera. Francuska vlada i Janvier čvrsto negiraju postojanje takvog dogovora. Ipak, glasine još uvijek postoje. Nedavno, ponovo su se pojavili dokazi u javnosti koji možda ukazuju na tajni dogovor:

- Hasan Muratović, koji je za vrijeme rata u Bosni bio član bosanske Vlade, izjavio je 2015. da je postojanje tajnog dogovora bilo potvrđeno od strane norveškog političara / diplomate Stolenberga, koji je u to vrijeme bio pregovarač Europske unije. Muratović je to već izjavio istražiteljima NIOD-a u januaru 1998 godine. Oni su kasnije ovu priču predočili Stolenbergu koji je to odlučno negirao. Skorija izjava Muratovića ne sadrži relevantne informacije koje nisu bili poznate još 2002. godine.
- Novinar i pisac Frenk Westerman u svojoj knjizi *Bitka za Srebrenicu* tvrdi da je Holandija pokušala od javnosti sakriti tajne informacije o francuskoj i američkoj ulozi u padu Srebrenice. On upućuje na jedan protokol o „hapšenju i sprovođenju pred lice pravde” pukovnika Charlef Brantza, oficira UN-a u Bosni u julu 1995. godine. Međutim, to ne proizilazi iz dijelova izvještaja koje je objavio Westerman.

- Poruka Yasushi Akashija od 19. juna 1995. godine upućena zameniku generalnog sekretara Kofiju Ananu izgleda da podržava sumnju o francuskim manipulacijama. U njoj daje izvještaj o razgovoru sa Miloševićem: „U toku naših razgovora o vazдушnim snagama, Milošević je izjavio da je obaviješten od strane predsjednika Širaka o dogovoru sa predsjednikom Klintonom da se vazdušni napadi ne sprovedu ukoliko su neprihvatljivi za Širaka.“ Bez obzira na pitanje je li Milošević ovdje govorio istinu, u ovoj izjavi nema indicija o garancijama ili dogovoru o nesprovođenju vazдушnih napada .
- 12. jula 2016. radio program *Argos* je pomenuo jedan dokument, koji su uspeli dobiti a koji sadrži sljedeći intrigantni pasus: „UN prijeti BSA (Vojsci Republike Srpske) vazдушnim napadima. Odgovor: U prošlosti se dokazalo da vazdušni napadi ,’ne funkcioniraju'. Pored toga, dato je obećanje da NATO više neće vršiti vazdušne napade“. Prema Argosu ovo bi moglo ukazati na činjenicu da su Holandska vlada i vrh Ministarstva odbrane bili svjesni odluke da NATO ne pruži potrebnu vazdušnu podršku za Srebrenicu. Pasus iz dokumenta Argosa najvjerojatnije je kratak opis dijela obavještajnog izvještaja NATO-a koji je bio poslan raznim organima Ministarstva odbrane Holandije. Analiza izvještaja navodi zaključak da navedeni pasus nije bio direktiva Alijanse već samo opis tvrdnje bosanskih Srba.
- 2005. godine, američki diplomata Richard Holbrooke je rekao: „Srebrenica je velika tragedija koja se nije smjela dozvoliti. Ali to se desilo i hoću da vam kažem da su početna uputstva bila da se žrtvuju Srebrenica , Goražde i Žepa, a mislio sam da je to pogrešno.“ Ova izjava se tumači kao dokaz da je Srebrenica bila žrtvovana od strane Amerikanaca. Ipak , četiri godine kasnije on je rekao da je to bio nesporazum zbog njegove „loše memorije“. Njegova primjedba o istočnim enklavama se odnosila samo na Goražde , a to se desilo u avgustu 1995. godine, odnosno nakon pada Srebrenice i Žepe. Ova ispravka se podudara sa informacijama od drugih izvora.
- Od pada Srebrenice, postoji puno glasina o umješnosti bosanske vlade. Takve glasine i optužbe se uzimaju za ozbiljno i u Bosni . Hakija Meholjić, član Predsjedništva Srebrenice 1992.-1995.tvrdi da je Alija Izetbegović za vrijeme jedne posjete Predsjedništva Sarajevu u septembru 1993. godine objasnio da enklava „mora“ pasti uz mogućnost od 5000 žrtava kako bi se izazvala ili opravdala direktna američka uključenost. Izetbegović je navodno o ovome razgovarao s Klintonom. Priča Meholjića je veoma neobična. Ostali koji su bili prisutni na ovom sastanku odbili su razgovor o ovom pitanju, ali oni ocjenjuju Meholjića kao „pouzdanog“ i „vjerodostojnog“. Na pitanje da li je postojao „dogovor“ između zaraćenih strana nije moguće odgovoriti u kontekstu ovog istraživačkog pregleda, ali se smatra malo vjerovatnim.

Zaključci o vazdušnoj podršci

- Bilješka u vezi s „tajnom pauzom“u sprovođenju vazдушnih operacija o kojoj je naoko odlučeno 28. maja u Washingtonu, deluje manje senzacionalna no što se često tvrdi. Odluka se odnosila samo na obustavu vazдушnih napada , ali ne i na blisku vazdušnu podršku. Odluka o obustavi vazдушnih napada nije bila donijeta ni u Washingtonu, niti u Parizu ili Londonu, već 26. maja od strane predstavnika UN-a u Zagrebu i Njujorku. Isto tako tu se ne radi o formalno donijetoj odluci koja isključuje dalje vazdušne napade.

- Nedavne tvrdnje i navodi o postojanju tajnog dogovora između Srba i Francuza ne sadrže nikakve nove informacije koje unose vjerodostojnost o postojanju takvog dogovora, a koje su drugačije od onih ranijih. To prije izgleda kao predstavljanje istih glasina i tvrdnji iz prošlosti. Ove tvrdnje ne daju razloga za sumnju u ranije zaključke iz izveštaja institucija poput Ujedinjenih nacija i NIOD-a.
- Korištenje vazdušnih snaga u Bosni od početka je bilo problematično pitanje koje je bilo praćeno dugim i intenzivnim debatama. Očekivanje da će u svim slučajevima biti pružena vazdušna podrška odmah kad to zatraži Holandski bataljon, je isto tako, može se reći, bilo neosnovano. Takvo automatsko odobravanje svakog zahtjeva nije bilo nikad obećano.
- Upotreba bliske vazdušne podrške u i oko Srebrenice morala je uzeti u obzir fizičku blizinu civila, trupa UN-a i vojnike zaraćenih strana. Brdoviti, gusto pošumljen i često zamagljen teren sigurno nije išao u korist UNPROFOR-a i NATO-a. To daje razlog za sumnju u vezi mogućnosti za efikasnu odbranu enklave pomoću vazdušnih snaga: daleko od sigurnog je da bi: „jaka akcija” dovela do boljeg ishoda i manje žrtava.

Prethodna saznanja

Ko je šta znao o momentu predstojećeg napada na Srebrenicu? Ovo pitanje o mogućem prethodnom saznanju je možda najčešće postavljano pitanje povezano sa dosijem za Srebrenicu. U sklopu ovog istraživačkog pregleda su proučene i procijenjene nove tvrdnje i navodi kao i odgovarajući dokumenti za ulogu obavještajnih službi u periodu do pada enklave Srebrenice. Pored toga, na osnovu unutrašnjih izvora i intervjuva, napravljena je potraga za relevantnim novim informacijama u vezi sa ulogom sistema obavještavanja prije samog napada bosanskih Srba na Srebrenicu.

Tvrdnje i navodi

Njemački novinar Andreas Zumach tvrdi da je vidio izvatke iz anonimnog američkog izvora. Prema njemu ovi izvori pokazuju da su američke obavještajne službe bile informirane o napadu na Srebrenicu. Njemački general B.G. Manfred, u to vrijeme zaposlen u DPKO Ujedinjenih nacija, tvrdi da je nekoliko mjeseci pred napad, vidio američke vazdušne snimke na kojima bile vidljive aktivnosti pojačanje trupa, dotur naoružanja i novoizgrađeni bunker. Tvrdnje Eisela i Zumacha su na neki način slične. Oba kažu da su vidjeli eksplozivni materijal, ali ni jedan od njih ne može da predoči dokaze za to.

U jednoj emisiji *Argosa* američki novinar Greg Miler naveo je da CIA ima „prvoklasni izvor” od centra moći Beograda i to na čelu državne službe - šefa srpske Službe državne bezbjednosti (SDB), Jovicu Stanišića. *Argos* navodi da bi sama ta činjenica bila dovoljna da dovede do saznanja o napadu na Srebrenicu. Ipak i Miller i angažovani CIA agenti su odbacili ovu pretpostavku.

U televizijskoj emisiji *Zašto je Srebrenica morala da padne* autori su na osnovu dokumenta obavještajnih službi (*Balkan Task Force*) naveli „da je sigurno (...) da je *Balkan Task Force* upozoravala o neposrednom napadu”. Međutim, ovaj obavještajni izvještaj imao je karakter scenarija u kojem UN neće povući trupe, a ne informacije koja je sadržala predznanje o napadu. Bilo je različitih scenarija. Pritom, efekti takvog povlačenja zavisili bi od nekoliko

faktora. Zaključak da je „sigurno da su“ *Balkan Task Force* upozorili o „neposrednom napadu“ kao što se tvrdi u dokumentarnom filmu, nije u saglasnosti sa ovim nalazima.

Novi nalazi

Bivši ministar za odbranu Voorhoeve u svojoj knjizi „Zaštićene zone“ (2015) daje dvije izjave koje se odnose na pretpostavku o ranijem saznanju o napadu na Srebrenicu u okviru obavještajnih službi: prvo, on tvrdi da su dve savezničke sile znale za napad na Srebrenicu. Drugo, on tvrdi i da su zapadne obavještajne službe dale „zeleno svjetlo“ Beogradu za zauzimanje Srebrenice.

Prva izjava se bazira na dva dokumenta. Oni su pronađeni tokom istraživanja izvora, koje je u okviru ovog istraživačkog pregleda vtšeno i u arhivama holandskih obavještajnih službi AIVD-a i MIVD-a. Međutim, istraživanjem ovih arhiva nisu proizašli dokazi da su inostrane obavještajne službe znale za namjere Armije bosanskih Srba da zauzmu tri istočne enklave. Postoje presretnute poruke koje sadrže informacije o planovima napada. Međutim, takvi podaci se moraju sagledati u kontekstu mnogo više presretnutih poruka, čiji je sadržaj bio kontradiktoran i nejasan. Stoga ovo arhivsko istraživanje ostavlja previše neodgovorenih pitanja da bi se mogao donijeti čvrst zaključak kako bi se potkrijepilo postojanje predznanja u vezi napada na Srebrenicu.

Druga tvrdnja se odnosi na takozvanu teoriju zelenog svjetla. U jesen 2004. godine radnik AIVD-a imao je neformalni razgovor s visokim srpskim funkcionerom, imenovanim u izeštaju kao „Poštovani“. On mu je rekao da je neimenovani američki obavještajni oficir, „Džon Smit“ zatražio od njega da Miloševiću prenese da, što se tiče SAD, ima zeleno svjetlo za osvajanje enklave, ukoliko se to desi brzo, u roku od 48 sati. AIVD je dopunski ispitao navode Poštovanog. Isto tako radnik AIVD-a je dostavio obavještenje MIVD-u. Ova služba odlučila je potvrditi obavještenja kod američkih partnerskih službi. S njihove strane, tvrdnje su bile opisane kao politički motivirane, a njihov sadržaj kao „neosnovan“ i „bizaran“. Ova akcija MIVD-a izazvala je čuđenje u AIVD-u. To se može, u svakom slučaju, kvalificirati kao primjer nesporazuma u komunikaciji između dvije službe. AIVD je produžio sa svojom vlastitom istragom o tvrdnji Poštovanog. Ona je dovela do zaključka da se radi o „kredibilnoj tvrdnji i ozbiljnoj sumnji“. Ali zbog nedostatka čvrstih dokaza za ovaj scenario, služba je preporučila da se obavještenja Poštovanog ne koriste za političke akcije (kao što je konfrontacija sa SAD) ili sudske akcije u Međunarodnom krivičnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju.

Zaključci o prethodnim saznanjima

U okviru istraživačkog pregleda bile su proučavane i istraživane nove tvrdnje i navodi i odgovarajući dokumenti o ulozi obavještajnih službi u periodu do pada enklave Srebrenice. Nisu bile uzete u obzir sve izjave koje su bile objavljene u javnosti 2002. godine o obavještajnim službama i Srebrenici. Dopunski su proučeni samo navodi koji su se učestalo ponavljali, kao i tvrdnje koje upućuju na konkretan izvorni materijal. Pored toga, na osnovu internog istraživanja izvora i intervjua, veliki dio ove studije fokusirao se na nove, relevantne informacije o ulozi obavještajnih podataka prije samog napada bosanskih Srba na Srebrenicu.

- Zaključak da nisu pronađena uvjerljiva, neprotivrječna i jasna saznanja za planove napada bosanskih Srba. Na osnovu arhivskih istraživanja provedenih za ovu studiju i detaljnih razgovora sa domaćim i stranim osobama, čini se da nije verovatno da su postojala takva saznanja.
- Tvrdnja Poštovanog je jedna eksplozivna izjava, koja je zbog razumljivih razloga shvaćena ozbiljno od strane AIVD-a. Pravilno je što je na kraju procijenjeno da se tvrdnja nije bazirala na čvrstim dokazima – kojih ovdje stvarno nije ni bilo. Treba ipak napomenuti da ne postoje čvrsti dokazi ni protiv ove tvrdnje. Na osnovu istraživanja izvršenog za ovu studiju čini se da je opravdano smatrati tvrdnju Poštovanog kao nepotvrđenu.

Zaključci i preporuke

Glavni zaključci

1. Ovaj istraživački pregled nije pronašao dokaze o postojanju „međunarodne političke odluke o pružanju vazdušne podrške UNPROFOR-u (vazdušnih napada ili bliske vazdušne podrške), uključujući i Holandskom bataljonu, prije i za vrijeme pada enklave Srebrenice”. Niti jedan od novih izvora ili tvrdnji ne nude dovoljno dokaza o takvim dogovorima ili pogodbama.
2. Ipak, uzdržanost za upotrebu vazdušnih snaga, posebno za vazdušne napade, postojala je od talačke krize maja 1995. godine. Iako su i nakon maja 1995, vazdušni napad i bliska vazdušna podrška uzimani u obzir kao krajnje sredstvo, mišljenje o njima nije bilo isto na svim hijerarhijskim nivoima UN-a. Historija zahtjeva za vazdušnom podrškom na drugim mjestima pokazuje da se nespремnost da se koriste vazdušne snage za vrijeme napada na Srebrenicu uklapa se u već postojeći obrazac.
3. Istraživačkim pregledom novopristiglih i dostupnih izvora iz oblasti „predznanja” obavještajnih službi, nisu pronađeni dokumenti o saznanjima ili informacije iz kojih se može zaključiti da su ključne strane (domaće i inostrane), uključujući obavještajne službe, bile informirane o konkretnom planu bosanskih Srba da napadnu i u potpunosti zauzmu enklavu Srebrenicu u julu 1995. godine.
4. I bez ovakvog neposrednog, taktičkog saznanja postojao je veliki broj informacija i indicija o namjerama i mogućnostima bosanskih Srba, koje ukazuju na mogućnost napada na istočne enklave, uključujući i Srebrenicu. S druge strane postojale su i poruke koje nisu ukazivale na verovatnoću direktnog napada. Pored opcije vazdušne podrške, ovaj istraživački pregled nije pronašao nikakav drugi razrađen scenario za moguće protivmjere u slučaju napada.

Preporuke

S historijskog i naučnog aspekta, daljnje istraživanje događaja pre, tokom i nakon pada enklave Srebrenica ima veliki značaj. Međutim, dok se od glavnih učesnika u sukobu ne dobije neograničeni pristup svim povjerljivim informacijama, nastavak istraživačke studije

provedene od strane NIOD-a ima vrlo malo ili nimalo šanse za uspeh. Stoga pri odlučivanju o mogućem nastavku istraživanja treba takođe realistično proceniti mogućnost pristupa svim relevantnim i raspoloživim izvorima, posebno kada je reč o drugim uključenim državama. Za sada to nije slučaj.